

Om det ikke at tage fejl af fejltagelsen

(psyken og dens omverden)

Introduktion / kommentar (i samarbejde med ChatGPT 2025)

Min position er ikke, at alt flyder, eller at sandhed og realitet opløses i de rene semantiske øvelser. Tværtimod:

[Realitetens konflikt bærer konfliktens konstruerede realitet.](#) (2012)

Det betyder, at de værdier, vi orienterer os ud fra, ikke er løsrevne eller arbitrære, men indfældet i den verden, som de selv er en del af forudsætningerne for.

Erfaringen er ikke en direkte afspejling af en uforanderlig og en gang for alle givet essens, men en performativ konstruktion, der i princippet altid ville kunne være anderledes – og netop derfor er den reelt forpligtende/konkret.

Dette faktum negerer de identitære kræfters udsagnsværdier, der insisterer på bestemt social orden som absolut og uforanderlig.

Hvor de insisterer på en homogen og substansbåret identitet, handler et mere realistisk orienteringsmønster om, at identitet altid har et moment konstruktion over sig, og at sandhed ontologisk er noget andet end overensstemmelse mellem erfaring og genstand, nemlig konkret lærevillighed og åben kognitiv praksis.

At insistere på kontingens er ikke at fornægte realiteten.

Det er ikke benægtelse af virkeligheden, men en styrkelse af vores evne til at kritisere ideologier, der vil låse verden fast i én eksklusiv kosmologi.

- *“Realitetens konflikt er ikke en abstraktion – den er forpligtelse i og på verden.”*
- *“Kontingens er ikke opløsning, men den konkrete ramme, hvor sandhed og kritik bliver mulig.”*
- *“Vi skriver os ikke ud af verden; vi skriver os ind i dens konflikt, uden at forfalde til konfliktens fordummende og dumme konstruktion.”*
- *“Den identitære kosmologi vil låse verden fast – hvor tænkningen insisterer på den åbne, performative realitet.”*

År 2012:

Om det ikke at tage fejl af fejltagelsen

(psyken og dens omverden)

”Det kan godt være, at vi tager fejl. Og det skal man absolut ikke tage fejl af”!

”I talen, tanken og smerten forveksles erfaringen med dens genstand”.

I vores daglige adfærd, hvor vi ikke fokuserer på eller reflekterer over os selv som iagttagere, der realiserer vi os slet og ret, ureflekterede som individuelle og sociale iagttagere af os selv og alt andet omkring os. Vi forveksler ureflekteret vores erfaringer med den verden, der tårner sig op for os. At denne verden, som den viser sig for os, først og fremmest er ”et fænomen”, ”en kognitiv konstruktion”, der viser sig ved sig selv, ”som om” den var selve verden, der afslørede sig for sig selv, som den ”er” i sig selv, uden dog ”at være” det alligevel, det at få øje på denne forveksling kræver en mere end almindelig trænet filosofisk og reflekterende opmærksomhed.

Som kognitivt performende er vi psykisk og socialt vore egne troldmænd. Omfattet af os selv med os selv som det

fjerneste i et og alt. Og hver gang vi får øje på magien, så forsvinder den, bliver til noget andet, dvs. tema for opmærksomheden.

Inden for den filosofiske idealisme taler man om at tingsliggøre mennesket. Her forstår man, at de kognitive processer ikke bare er ting. Til gengæld gør man dem til åndelig substans. Det er der ikke grund til.

Dybest set svarer erfaringen og dens beskrivelser måske ikke til "noget". Erfaringen af en ko er ingen ko. Tasterne under fingrene er glatte, især d, k, l, e, s – tasterne, fordi det er dem, som fingrene konstant hviler på i deres udgangspunkt for de andre, dvs. når man skriver uden at se andet end skærmen, eller de bøger som evt. inspiration hentes fra.

Alt, hvad der indgår i den kognitive ramme, som bærer et tegns funktion som tegn, ethvert fænomens forankring i sit univers af sanselig fortrolighed og mere abstrakte betydninger, er selv forankret i sine forudsætninger for at leve sit "fænomenale liv". Og disse forudsætninger er altid ufatteligt meget mere, end de latterlige små forsøg, man finder på at redegøre for netop det kognitive med henvisninger til det kognitives forudsætninger inden for det kognitive. Med andre ord, et kognitivt system kommer aldrig på højde med sig selv.

Forståelsen af selve erfaringen med dens betingelser er henvist til erfaringen af sig selv med sin redegørelse for sig selv, hvor selve redegørelsen for sig selv falder som kun en del af det redegørelsen skal redegøre for, og det bliver tilmed ulige meget mere kompliceret af sin evindelige bestræbelse på at redegøre for sig selv.

Forklaringen på og af sig selv er dømt til at falde som det mindre inden for sit eget felt, der ikke kan redegøre for eller omfatte det mere, erfaringen, med dens erfaring af sig selv.

Med den fuldendte redegørelse for sig selv som kognitivt system, ville det kognitive system i øvrigt stå over for sin egen fordobling på samme måde, som i fortællingen, der

beretter om den absolutte sandhed¹. Det være sig det psykiske system, mig, der sidder og skriver, eller et helt samfund med alle dets kommunikative former for videnskabeligt kvalificerede eller bare almindeligt italesat viden om sig selv og alt andet. Ikke engang den mindste lille løsrevede sensation omkring det at være et med de mest selvindlysende gengivelser af denne verden med dens kun tilsyneladende kaskader af ubetvivlelige sandheder kan siges at svare til noget som helst. For erfaringen er fundamentalt set ikke andet end sig selv og svarer ikke til noget!

Alligevel kan det konstateres, at det giver mening at tale om det at tage fejl, om det at korrigere fejltagelsen; at det giver mening ikke at tage fejl af fejltagelsen. Således skal man ikke tage fejl af, at det er en fejltagelse at gå ud fra, at erfaringen svarer til noget.

Som genstand for erfaringen falder erfaringerne selv som indskrevet under f.eks. bevidsthedens omgang med sig selv eller de mange beskrivelers tematiseringer af beskrivelser. Den ene tanke tager den anden, glemmer for så vidt sin egen karakter som tilhørende bevidstheden, ligesom de socialt etablerede diskurser falder i naturlig forlængelse af hinanden, uden at behøve at referere til sig selv som talehandlinger i en kommunikativ diskurs.

Det er nok at muligheden foreligger. Vi kan altid tænke om igen eller tage beskrivelsen op i samtalen som forkert. Både tanken selv og samtalen kan med sig selv som genstand for opmærksomheden problematisere og kvalificere sig selv som fejlagtig eller gyldig.

I stedet for ontologisk at henlægge sandhedskriteriet til kravet om at der skal være ontologisk sammenfald mellem erfaring og genstand for erfaring, så kan tanken og kommunikationen differentiere og kvalificere sine egne produkter i kraft af selvrefleksionen, dvs. via de kaskader af

¹ Da man var kommet frem til den fuldendte sande beskrivelse af byen med alle dens rum og livet i den. Ja, så kunne man blot konstatere, at sådan var det. Modellen blev lige så hurtigt forældet, som den var overflødig og ubrugelig for byens liv. Nu ligger kopien i ørkenen, hvor den er glemt.

selvreferencer, der hele tiden ligger under tankens og kommunikationens selvkontrol.

Påstanden, om at det er et spørgsmål om ontologisk overensstemmelse mellem erfaring og genstand, der er afgørende for, hvad der er sand erfaring, er udtryk for en sammenblanding af ontologi og erkendelsesteori, som for øvrigt har præget de filosofiske overvejelser inden for den vestlige verden fra tidernes morgen, under bl.a. etiketten korrespondensteori.

Alternativerne handler bl.a. om sandsynlighed versus usandsynlighed, entropi versus negentropi, og om det at de ontologiske præmisser og forudsætninger kvalificerer sig i selv samme kognitive praksis, som de skal kvalificere, hvorfor de ontologiske spørgsmål må indrangere sig som noget højest sideordnet eller måske endda som noget sekundært i forhold til de semantiske spørgsmål.

Hierarkiet og spørgsmålet om rangorden dukker op sammen med magien, erfaringen som sin egen største troldmand, der skifter mellem enten at sætte de erkendelsesteoretiske og semantiske spørgsmål som primære eller sekundære i forhold til ontologien.

Realitetsprincipperne lever som de systeminterne regulative ideer, der dikterer den kognitive performance sine mulighedsbetingelser². Den kognitive performance er

² Erkendelsens kopernikanske vending - der handler om at det kognitive systems aktive bidrag til erkendelsen, erfaringen ikke kan benægtes, at forestillingen om at erfaringens rigtighed består i den passive indoptagelse af repræsentative udtryk for/aftryk af den omgivende verdens sande beskaffenhed ikke holder - er for længst gennemført. Immanuel Kant lægger ikke skjul på det performative i det kognitive systems bidrag til erfaringen, erkendelsen. Den transcendentale apperzeption (Kant i "Kritik der Reinen Vernunft" B s.133), med det absolutte jeg i rollen som enheden, den syntetiserende enhed, stående med begreberne overfor empirien, fænomenerne, der falder i den æstetiske dimension, handler om Kants egen selvhypnose, dette "jeg, der i princippet kan følge alle hans tilstande", men som kun er der, når bevidstheden reflekteres i en anden bevidsthed. Det at "jeg'et" i princippet kan følge alle mine tilstande, er selvfølgelig ikke noget bevis på, at det som noget fikst og færdigt holder sammen på bevidstheden, det kognitive system (Jean-Paul Sartre i "Egoets transcendens" fra 1936). Substansbegrebet dikterede Kant, hvordan han skulle skrive sin filosofi. Luhmann tager udfordringen op, han orienterer sig også mod erfaringens "mulighedsbetingelser", men svaret på hvad der holder sammen på mangfoldigheden er ikke hverken identitetsprincippet eller dets identiske og substantielle jeg, men evnen til selvorganisering, autopoiesis. Både psyken og de sociale kommunikationssystemer er sådanne selvorganiserende performative systemer.

således den store troldmand, sig selv den fjerneste og nærmeste i alle verdener.

Af egen nødvendighed orienterer det moderne sig meningsfuldt, passioneret, æstetisk, selvretfærdigt, moralsk og økonomisk, som om der var retfærdighed, godhed, økonomisk værdi, absolut magt, sandhed og skønhed til. Det er der ikke³, men det gør en verden til forskel at orientere sig, ”som om” der var. Det drejer sig om performance. Det drejer sig om de forskellige meningsregimers indre nødvendighed, deres indre tvang. Og denne indre tvang ”er” selvfølgelig, lige som alt, hvad der omgiver den, ”er”.

De forudsætninger, der gælder bag om ryggen på iagttageren, når det skønne, retfærdige, sande, økonomiske og mægtige viser sig for iagttageren, ”er” selvfølgelig! Derfor kan det konstateres, at det ikke er nogen tilfældighed, hvordan retfærdigheden, godheden, det økonomiske, det mægtige, sandheden og det skønne viser sig. Det kan iagttages i refleksionen af iagttagelsen, i iagttagelser af 2. orden, som på ingen måde hæver sig over sine egne kognitive forudsætninger.

Den lærevillige og videnskabelige performance adskiller sig fra den ideologiske indstilling ved ikke at insistere på den absolut eksklusive kognitive performance. Den lærevillige bekender sig til betingelserne i den kognitive performance, og er kontinuert parat til at afpasse semantiske strukturer, forventninger og begrebsdannelser betinget af de konkrete iagttagelser. Begreber og forventninger bekræftes og afkræftes løbende i de lærevillige kognitive processer. Perspektivet skifter ”med fuldt overlæg” mellem 1. og 2. ordens iagttagelser, og med opmærksomheden rettet på det, at det sete afhænger af hvilken form for performance, der melder sig bag om iagttagelsen.

³ De indikationsværdier, der tales om her, lever netop ved de symbolsk generaliserede kommunikationsmedier. De er ikke ubetingede og tilfældige i deres fremtræden, og de er heller ikke ubetydelige for hverken det sociale eller det psykiske, men de er netop ikke ”substantielle” værdier, dvs. de lever ikke op til logikkens identitetsprincip, og kan derfor ikke indgå i en deduktiv og analytisk forklaring. Hvad der kvalificeres meningsfuldt i kraft af en af disse former for symbolik er diabolsk for de andre, og omvendt, hvad der kvalificeres inden for anden symbolik, er diabolsk for den ene.

Paratheden til at ændre i forventningsstrukturen, se realitetsprincipper og kontingensformler i deres systembetingede og betingende karakter, udgør en modvægt til ideologiens dogmatiske og rigide kosmologi.

Ideologien fordømmer alt, hvad der ikke passer ind i dens realitetsprincip, der principielt dogmatisk er hævet over alle betingelser. Ideologien ophøjer sig selv til grænse mellem realitet og ikke realitet, uanset at den ”er” og lever ved en kognitiv performance ligesom systemteorien.

Ideologien er resultat af den kontrafaktiske, ikke lærevillige indstilling, den fordømmer og forkaster, hvad der ikke på forhånd passer ind i forventningsstrukturen, herunder indskrivningen af sin egen performance i kategorien af ”performativt selvbekræftende former for social nødvendighed blandt andre”.

Ideologien er ikke kun én bestemt altomfattende kosmologisk forklaring, men den kan knytte sig til de forskellige moderne funktionssystemers indre nødvendighed:

- Den økonomiske rationalitet følger af sig selv med den for denne rationalitet lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som den performativt dikterer alt, hvad der falder inden for dens perspektiv, enten at være rentabelt eller urentabelt.
- Den logisk deduktive metode følger af sig selv med den for metoden lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som den performativt dikterer alt, hvad den udleder, enten at være sandt eller falskt på metodens betingelser.
- Retfærdigheden følger af sig selv med den for sig selv lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som det juridiske perspektiv dikterer alt, hvad der falder i dets lys, enten at være ret eller uret, lovligt eller ulovligt.
- Magtens logik følger af sig selv med den for sig selv lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som den ultimative destruktionskraft performativt er i stand til at sætte alle andre former for logik og kognitiv performance ud af kraft, end netop magtens⁴.

⁴ Logikken siger ”min gyldighed, eller ingen gyldighed”, ”alt hvad der er mit eller intet” også kaldt terror. I praksis er magt ikke ret, men retten kan gå under for magt,

Beskrivelsen af den indre sociale nødvendighed falder i iagttagelser af 2. orden. Herfra ses det, at det langt fra kan udelukkes, at der er et moment af tilfældighed i den indre sociale tvang, og når det gør en verden til forskel, at orientere sig som om iagttagelsen ikke var en tilfældighed, så er ikke nogen tilfældighed.

Realistisk set, så handler det bl.a. om at se realitetens konflikt i konflikternes realitet.

Konflikterne tager udgangspunkt i sig selv, lever på deres egne realitetsprincipper, deres egen symbolik; antagonismens. Det er det, som systemteorien beskriver ud fra sine egne realitetsprincipper, der handler om at se det tilfældige i den indre sociale tvang, ”betinget (unødvendig) nødvendighed”.

Systemernes indre tvang kommer til syne ved det diabolske⁵. Kritikken er altid det djævelsk fremmede i forhold til systematikens indre nødvendighed. Men det

ligesom så meget andet. Magtens logik adlyder sin egen nødvendighed og adskiller sig fra andre former for social tvang, ved det at kunne sætte andre sociale former for indre nødvendighed ud af kraft. Men den kan stadig ikke udlede sin overordnede nødvendighed, dvs. sin sande alment forpligtende karakter af sig selv. Den er som kognitiv performance blot en blandt andre.

⁵ Den kritiske rationalisme stillede sig på det åbne samfunds side, på den eksakte videnskabs side. Den kritik af rationalismen, som går på, at det åbne samfund, det moderne samfund, for længst har etableret sig i kraft af vidt forskellige funktionssystemers egne former for symbolsk generaliseret kommunikation, og at de former for mening og funktion, der kvalificeres hver for sig og i logisk forstand helt usammenligneligt, det er alligevel ikke eksakt nok for den kritiske rationalisme. For det karambolerer med fremskridtstroen. Distinktionen mellem eksakt viden og ueksakt viden tilhører sin egen symbolik, der beskriver sig selv som den eksakte, og den er slet ikke åben for de inkommensurable former for mening, der er så lette at påvise i al sin mangfoldighed i det moderne samfund. På trods af de uomgængelige beviser på mangfoldigheden af forskellige måder at kvalificere erfaringen på, og mangfoldigheden af former for symbolik, ja så er den kritiske rationalisme ikke åben for det moderne. Det moderne samfunds selvbeskrivelse og måde at orientere sig på er alt for uvidenskabelig for den eksakte videnskab, der sætter sandhedskriteriet ind som realitetsprincip. På den måde må man sige det som det er, at den kritiske rationalisme lukker fundamentalt af for den verden, som den vil forklare. Den lukker sig om sin egen symbolik ud fra distinktionen mellem det eksakte og det ueksakte, hvorfor det moderne samfund bliver ”det falske”, erstattet af ”den eksakte videnskabs” realitetsprincip, hvor kun det døde er eksakt nok til at være sandt. Det moderne samfund er det diabolske, i den eksakte videnskabs symbolik. Men fysikken har den eksakte videnskab da lov at have, den vil vi aldrig nej aldrig tage. Kun hvis livet kan reduceres til det døde er det eksakt nok for de kritiske rationalister, der således kun i princippet er åben for kritik. (Min kritik er her formuleret med tanke på Karl Popper. Måske kan man genkende noget i den.)

diabolske er netop muligheden for at opløse de farlige konflikter, som lever ved det alt for rigide systemernes ideologisering.

Funktionsdifferentieringen var forudsætningen for samfundets succes. Det farlige er blevet denne succes, og det bliver ikke bedre af at ideologien knytter sig til de forskellige systemer, deres iboende nødvendighed og symbolik. Det er farligt, og denne fare går ikke over ved at dæmonisere det diabolske. Kritikken er nødvendig, dvs. modsigelsen, den engagerede modsigelse og realitetens konflikt vil følge som konsekvens af konflikt.

De moderne funktionssystemer realiserer sig i det daglige. De betydninger, som lever ved dem, fungerer konkret, og de falder konkret i en og samme moderne verden, selv om de lever ved det inkommensurable. Den overordnede transitive orden (den entydige hierarkiske orden af værdier og grader af væren) mangler, hvor ud fra det moderne samfund kunne forklares kosmologisk.

Systemteorien tematiserer funktionssystemerne på sine betingelser, på baggrund af sin egen referenceramme, men reducerer dem *ikke* til systemteoriens symbolik, kosmologi.

Det er et systemteoretisk realitetsprincip, at det moderne samfund realiserer sig ud fra sin egen mosaik af realitetsprincipper, der alle er en del af realiteten. Det ændres heller ikke af, at ideologien skiftevis knytter sig til et eller flere af de forskellige systemer, som om den herfra kunne etablere udgangspunktet for en ny kosmologi.

Taberne af det kristne essenshierarki har svært ved at indrømme troldmandens magi, netop fordi de lever i evig flugt fra og frygt for den kognitive performance, dem selv, den store troldmand.

En forskel gør en forskel: En tilfældig distinktion mellem betinget og ikke betinget bliver lagt til grund for sandheden (kontingensformel for videnskaben⁶).

⁶ Luhmann i "Die Wissenschaft der Gesellschaft" 1991. Se især siderne 391 og 396.

Traditionen for at skelne mellem 1. og 2. ordens iagttagelser er sammen med traditionen for at beskrive beskrivelser som sande eller falske allerede lang. Men blikket for, at verden hverken er sand eller falsk, og for det, at kun erfaringen af den lader sig kvalificere som sand, det er tit fraværende.

Det forhold, at den videnskabelige tradition i princippet kunne have været en hel anden, ændrer ikke på, at hvis man vil begå sig systeminternt i videnskabelig forstand, ja så er der en del at tage ved lære af, at tage udgangspunkt i.

Påstanden, om at man konstant må begynde forfra, bare fordi alt i princippet kunne have været anderledes, den tilhører omverdenen til det videnskabelige system, som har svært ved at finde sig i, at sandheden ikke kvalificeres af de misforståede demokrater⁷, f.eks.

I matematisk statistisk forstand er livet i sin øjeblikkelige form måske udtryk for en ufatteligt usandsynlig begivenhed. Uden blikket for det der sandsynliggør det ellers usandsynlige - for at det er de i sig selv usandsynlige begivenheder, der i historisk genetisk forstand kontinuert bestemmer hændelsesforløbets ekstremt selektive baner og afgør forskellene mellem sandsynlige og usandsynlige hændelser - så tager alt sig ligegyldigt og lige tilfældigt ud.

Isoleret set, dvs. abstrakt, rent matematisk og statistisk, er ethvert af livets udtryk ufatteligt usandsynlige. Og sandsynligheden for at det rent videnskabeligt skulle kunne lade sig gøre at redegøre for livets nødvendighed, dvs. sandsynligheden for det tilfældigvis skulle kunne lade sig gøre at redegøre for nødvendigheden bag livets tilsynekomst og konkrete udformning, den er meget lille.

I forsøget på at føre livet tilbage til den underliggende nødvendighed, forklare og henføre fremtiden til fortiden, har mennesket skabt en fremtid, med sig selv i rollen som sin egen trolldmand, hypnotisør. Det kan sandsynliggøres, men ikke bevises i deduktiv forstand.

⁷ Der er forskel på politisk autonomi og videnskabelig kompetence.

Det, at vi er her, er en ting. Evnen til at redegøre for nødvendigheden i det, at vi er her, følger på ingen måde af det, at vi er her. Kravet om at det, der er, må redegøre for nødvendigheden bag sig selv, for ikke at overgive sig til de store mindst lige så uforklarlige og dermed aldeles unødvendige forklaringer, er måske forståeligt, men kun forpligtende på de betingelser, som kravet lever ved. Det kan iagttages, og det ved de troende, som er deres egen troldmand, når de stiller kravet, og som derfor holder så meget mere hårdnakket fast i troen, imens den dårlige samvittighed over for de ikke troende kommer til udtryk som intolerance. De ved, at de kun tror, og de har dårlig samvittighed over for dem, der ved, at de ikke behøver at tro på, hvad de ikke kan vide, og som heller ikke lægger skjul på det.

Kreationisterne konkluderer, at eftersom de hverken forstår sig selv eller det liv, de er del af, så må der være noget højere bag det hele, som kan forklare og forstå det hele. Et eller andet eller nogen må forstå det hele, ellers er det netop, ja, uforståeligt!

Dette højere, en organiserende faktor bag den orden, som de forlanger som forudsætning for en forklaring, er dermed let at forklare med udgangspunkt i deres egen forlegenhed.

Men i stedet for slet og ret at indrømme sin forlegenhed i forhold til deres egen kognitive kapacitet, og nødvendigheden som bestemt af deres eget krav, dvs. i forhold til deres eget krav om en redegørelse for dem selv som livsform sammen med de andre mindst lige så usandsynlige livsformer, så kreerer de forklaringen, begrundet i deres egen "ikke formåen".

Forlegenheden bliver til kosmologi, identificering af en skaber, den almægtige gud, som dens skabere forlanger lydighed over for, der hvor de sætter skaberen op som det gode, deres godhed, den godhed som alle gudsfor nægtede krænker, alene ved benægtelsen af de troendes ræsonnement.

Med henvisning til sin egen skaber, begrundet i deres eget svigt over for egne krav, har disse troende tilsidesat, hvad

der ikke passer ind i den kosmologi, der centrerer sig om deres skaber. Gud som alle betingelsers betingelse. Religionens kontingensformel.

De troende er overbevist om, at de er her med nødvendighed, fordi de ikke kan forstå sig som resultat af andet end den ultimative nødvendighed, den ubetingede betingelse, den uskabte skaber, substansernes substans, som igen kognitivt er begrundet i deres egen uformåen.

Vi er her på jorden med nødvendighed, siger de troende, med udgangspunkt i deres egen nødvendighed. Hvorfor de har mere travlt med at forsikre sig om sin tro, end at se på sig selv som livets trussel.

Deres egen kognitive performance er trolmanden bag deres realitetsprincip, den nødvendighed de skærer deres fremmedreferencer til efter, Gud som kontingensformel, religiøs systemintern nødvendighed.